

Nr 288.

Av herr **Mäler m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 176, angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m.*

I Kungl. Maj:ts proposition nr 176 angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m. har jämväl upptagits förslag till en omfattande rationalisering av skolväsendet, innebärande bland annat i betydande omfattning indragning av folk- och småskolor. Kungl. Maj:t har i detta avseende i allt väsentligt accepterat de av Folkskolans Besparingssakkunniga uppdragna riktlinjerna, både ifråga om formen, omfattningen och taktiken för indragning av skolor. Den femårsplan för rationaliseringen, som i propositionen förordats, skulle, tillsammans med redan under 1940 beslutade åtgärder, medföra en indragning av tillhoppa 2,008 skolor, medan samtidigt 121 skolor skulle nyinrättas. Genom denna rationalisering skulle statsverket göra vissa väsentliga besparingar, som under rådande förhållanden synas mycket önskvärda.

Den verkliga bakgrunden till de föreslagna åtgärderna är emellertid icke främst statsfinansiella bekymmer, utan den utpräglade demografiska förskjutning, som under senare tid präglat det svenska samhället, å ena sidan i form av ett starkt minskat födelsetal även på landsbygden och å andra sidan en kraftig befolkningsöverflyttning från förut glest befolkade områden till större samhällen. De föreslagna skolindragningarna innebära en anpassning till minskat barnantal i ett stort antal skolor och te sig därför i första hand som helt och fullt rationella. Emellertid måste man med stöd av redan vunna erfarenheter räkna med att just denna anpassning kommer att öka tempot i de ovan antydda befolkningsförskjutningarna. Ytterligare sänkt födelsetal och starkare flyttning från landsbygden synes kunna bli en följd av de föreslagna åtgärderna. En hårt driven skolrationalisering kan ytterligare förstora de orsaker, som i främsta rummet motiverade rationaliseringen.

Beträffande denna farhåga behöver man knappast hålla sig på gissningarnas fält. Erfarenheterna från tidigare mer eller mindre lokalt, av ekonomiska skäl genomförda skolindragningar bekräfta att indragning av skolor i avlägset liggande eller eljest isolerade bygder medför, att befolkningen i dessa bygder begränsar sitt barnantal, och att den själv efterhand flyttar fram till de större samhällen, där skolorna äro belägna. Denna tendens är ganska naturlig. En av förutsättningarna för människornas vilja att sätta barn till världen är att de ha möjligheter till ett normalt familjeliv.

Om barnen för sin skolgång måste hållas borta från hemmet större delen av dygnet genom skolskjutsar till långt borta liggande skola eller större delen av året genom inackordering vid ännu längre bort liggande skola, så upphöra familjeinstinkterna att verka, och människor avstå ofta hellre från att sätta barn till världen än att se dem vid tidig ålder ryckta bort från hemmet för att fostras i främmande miljö. Viljan att vidmakthålla familjen försvagas, när familjen av anförda skäl blir starkt splittrad. För ensamt boende människor medför barnens bortovaro dessutom en förstärkt ensamhetskänsla, som efterhand driver hela familjen bort från det gamla hemmet till bosättning på tätare bebyggda orter eller i större samhällen.

Beträffande vådorna av en ytterligare minskad födelsefrekvens framförallt på landsbygden äro meningarna numera ganska enade. Varje åtgärd, som kan medverka till ytterligare sjunkande nativitet, måste därför te sig synnerligen äventyrlig och bör få anstå, även om rent ekonomiska eller till synes praktiska skäl tala för dess riktighet. Beträffande återigen frågan om avfolkningen av landsbygden eller delar därav, synes ännu ingen enhetlig mening ha utbildat sig. Talet om flykten från landsbygden förefaller ofta vara mera ett gängse talesätt än uttryck för verklig insikt om problemets beskaffenhet. Här skola inte närmare granskas de fördelar och de nackdelar, som kunna förbindas med fortsatt omflyttning av det antydda slaget. För vår del äro vi övertygade om, att det på lång sikt skulle vara till stor skada, ja, en allvarlig fara för samhället att låta vissa väsentliga hittills bebyggda delar av vårt land avfolkas. I varje fall kan samhället icke nämnvärt längre undgå att taga en bestämd ståndpunkt till frågan om det är önskvärt eller oundvikligt att en sådan avfolkning sker, eller om det är önskvärt att i huvudsak alla de områden av landet, vilka vunnits för odling och bebyggelse, också alltjämt bli befolkade. Kommer man till den senare ståndpunkten — vilken vi utan tvekan företräda — måste samhället också se till vilka åtgärder, som kunna och böra vidtagas för att hindra en fortsatt avfolkning av de bebyggelseområden, varom här är fråga.

Det synes oss i hög grad sannolikt, att en skolrationalisering av den omfattning, som den nämnda femårsplanen innebär, kommer att kraftigt påskynda den nämnda omflyttningen. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att statsmakterna själlöst anpassa sig till en utvecklingstendens, utan att göra klart för sig om denna tendens är god eller dålig, eller huruvida samhället har möjligheter att påverka denna tendens i ena eller andra riktningen. Vill samhället vidmakthålla den nuvarande bebyggelsens huvudsakliga omfattning och utsträckning, får samhället icke blott anpassa sig efter vad som sker, utan pröva om det genom egna åtgärder kan hindra en olycksdiger utveckling att fortsätta. Ur denna synpunkt förefaller en massindragning av skolor i avsidens belägna eller eljest isolerade bygder liktydig med understöd åt avfolkningstendenserna. Vill man inte ge ett sådant understöd, så böra indragningarna ske med mycket större varsam-

het och omtanke än som påkallas av statsfinansiella skäl eller allmänna rationaliseringssynpunkter.

Beträffande de små skolorna ute i de glesbebodda bebyggelseområdena förtjänar ännu en synpunkt beaktande. Dessa skolor fylla — såsom flera domkapitel uttalat i sina yttranden över besparingssakkunnigas förslag — även uppgiften som kulturhårdar för dessa områden. I detta sammanhang kan icke nog varmt erkännas den insats i folkbildningens och ungdomsfostrans tjänst, som flertalet lärarkrafter i dessa områden utfört under årens lopp och alltjämt utföra. Den lilla skolan har ofta blivit centrum för de ungdomar inom bygden, som velat i studiecirklar och ungdomsorganisationer fostra och utbilda sig själva för livets allehanda uppgifter, för att utveckla ett sunt nöjesliv och väcka och vidmakthålla kärleken till den egna torftiga bygden. Skolindragningar av den omfattning, som föreslås i den kungl. propositionen, skulle komma att beröva hundra och åter hundra av dessa bebyggelseområden den hållpunkt för ungdomsfostran och bygdekultur, som skolorna ovedersägligen varit, och detta utan att det sättes något annat i stället. Den ökade andliga fattigdom, som härigenom skulle åstadkommas, leder i bästa fall till att de mest uppåtsträvande och kulturellt intresserade ungdomarna i en sådan bygd flytta bort från densamma.

Sammanfattningen av det sagda blir denna: genom en skolrationalisering av den omfattning, som i propositionen föreslås, riskeras en så väsentlig förändring i familjeliv och levnadsbetingelser i landets glesbefolkade trakter, att en sänkt nativitet kan väntas bli följden; denna skolrationalisering synes komma att leda till en forcerad avfolkning av vidsträckta områden i vårt land, vilka sedan århundraden erövrats åt materiell och andlig kultur; denna skolrationalisering medför en omedelbar fara för andlig utarmning av bygder, som redan förut leva under de torftigaste förhållanden. Innan riksdagen i den utsträckning, som Kungl. Maj:t föreslagit, ger sitt bifall till skolindragningar, böra sålunda enligt vår mening de befolkningspolitiska konsekvenserna därav övervägas och beaktas, så att all möjlig varsamhet iakttages vid rationaliseringens genomförande. Ekonomiska eller teoretiskt pedagogiska synpunkter få här icke tillmätas den avgörande vikten. Frågan om *hela* vårt land även i fortsättningen skall vara befolkat måste sättas i främsta rummet.

Vi tillåta oss förty hemställa,

att riksdagen vid besvarandet av Kungl. Maj:ts proposition nr 176 måtte beakta de härovan framförda synpunkterna.

Stockholm den 19 april 1941.

Karl Mäler.

Uddo R. Jacobson.

Gösta Skoglund.